

Remek Éva

Változó biztonság, változó biztonságfelfogás

Bevezetés

A 21. század elejének nemzetközi változásai szükségessé tették a biztonsági tanulmányok, a biztonságpolitika¹ modern, komplex módon való értelmezését. A biztonság fogalma kibővült, a korábbi katonai szektor elsődlegessége más szektorok megjelenésével módosult.² A hidegháborút követő időszak új típusú kihívásai, válságai, konfliktusai új típusú megoldásokat kívántak a nemzetközi szereplőktől (nevezetesen a nemzetközi intézményektől, szervezetektől, a nem kormányzati szervezetektől). Az 1990-es évekre a korábbi államok közötti konfliktusok helyére az államokon belüli konfliktusok kerültek. Ez magával hozta a biztonságfelfogás változását: megváltozott a biztonsági percepció, ami a biztonsági szektorok mindegyikében mélyreható változásokat idézett elő. Nem meglepő tehát, hogy

¹ A két szó eltér egymástól tartalmát tekintve, de az egyértelműség miatt érdemes pontosítani jellemzőiket. A biztonsági tanulmányok elnevezés (a tudományszak neve) a mai használatban keveredik a biztonságpolitika (ez szakpolitika) elnevezéssel. A tanulmány követi a már elterjedt szokásokat, ismervé a két fogalom közötti különbséget, az elemzésben többször a közismertebb „biztonságpolitika” elnevezést használja. A biztonságpolitika: „A nemzeti biztonságpolitika a kormányok politikájának az a része, amely a létfontosságú nemzeti értékek védelme szempontjából kedvező belső és külső politikai feltételek létrehozására irányul potenciális vagy aktuális ellenfelekkel szemben.” (MATUS 2005: 39.)

² A tanulmányban a biztonság fogalmának kibővített, az úgynevezett koppenhágai iskola által nevesített változata használt. Az iskola vezetője, Barry Buzan és kollégái a hidegháború után megváltozott nemzetközi rendszer és az új biztonsági kihívások mélyebb megértése érdekében a biztonság fogalmának kiszélesítését támogatták, elkülönítve a katonai, a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a környezeti vonatkozásokat. Akkor még nem, de később a technológia fejlődése az informatikai biztonság szektorát is használatba hozta, mára inkább a kiberbiztonság szektoraként emlegetjük. A biztonság etimológiájáról, jellemzőiről lásd a részleteket STONE 2009.

a nemzetközi rendszer szereplői a 90-es évek elejétől lendületesen keresték az új biztonsági kihívásokkal kapcsolatos kérdésekre a megfelelő válaszokat, s mindeközben saját helyüket, szerepüket is a megváltozott nemzetközi viszonyok között.

Biztonsági kihívások – biztonságfelfogás – multilateralizmus

Az új típusú kihívások – a teljesség igénye nélkül például a migráció tömeges jellege, a terrorizmus különféle formái, az éghajlatváltozással járó szélsőséges időjárási jelenségek, a vallási radikalizálódás – nagy hatással voltak, vannak a mai napig az európai kontinens, illetve az európai regionális szervezetek nemzetközi kapcsolataira, globális érdekérvényesítő munkájukra. Az európai biztonság fenntartásához, megerősítéséhez követelmény a több- (nemzetközi) szereplős megoldás, de egyszerű, átlátható és főleg működőképes kivitelezésben, a lehetőségekhez mérten a „puha biztonság” (*soft security*)” eszközeivel. Az utóbbi időben azonban elmozdulást látunk a „kemény biztonság” (*hard security*)” irányába.³ A többszereplős megoldás a létező multilateralizmus megújítását is jelenti.

Mit is jelent ez esetünkben? „A multilateralizmus olyan intézményi formát jelent a nemzetközi kapcsolatokban, amely három vagy több állam közötti együttműködést koordinálja úgynevezett általános elveken való osztozás alapján, azaz a részes államok ugyanazokat az elveket tartják szem előtt együttműködésük alatt.”⁴

Az integrációját erősítő Európa már a rendszerváltozás előtt a multilateralizmus szellemében haladt, amit a bővítések és a folyamatos mélyítések igazoltak. Az Európai Unió jogelődje idején, illetve mai szakpolitikái között az egyik legfontosabb terület, a (szociális) párbeszéd intézményi kiépítése különböző formákban ugyan, de folyamatosan napirenden volt. Ennek hiánya vagy elhanyagoltsága biztonsági kockázatot jelentett, de ez ma is így van. Következménye főleg a társadalmi biztonság szektorban csapódott/csapódik le. A problémák megoldására éppen a „puha biztonság” (párbeszédre épülő) módszere lehet hatékony, amely egyben eszköznek is tekinthető a nemzetközi szereplők közötti érdekellentétek feloldásában.

A kérdés az, hogy a globális világ közössége az anarchikus nemzetközi világrendben az államon kívül a különböző nemzetközi szereplők (kultúrák, régiók,

³ A szerző az orosz–ukrán háborúra gondol, amely következtében a korábbi európai biztonsági architektúrán repedések jelentek meg. A tanulmánynak nem célja ezen esemény ismertetése, csupán annyiban jelenik meg a rá való utalás, amennyiben az európai biztonság értelmezéséhez feltétlenül szükséges kapcsolódási pontokra, összefüggésekre, következmények feltárására van szükség.

⁴ BÁNFI 2016.

nemzetközi szervezetek, intézmények) számára milyen újabb multilaterális együttműködést szolgáló keretet tud adni, hogy ez a párbeszédeszköz elsődleges legyen. Ez most a 2022. február óta zajló események tükrében kicsit utópisztikusnak tűnhet. De éppen a háború miatt lényeges a megerősítésre váró mechanizmus, főleg az egyszerűen majd elkezdődő újjáépítés miatt. Az európai rendben bekövetkezett törés (már a 2014-es ukrán eseményekkel) új kihívások adta helyzetet teremtett és az új megoldások keresését fókuszálta (a nemzetközi szereplők között új értékeket vagy a régiéket valamilyen formájú megújítását igényli) a kollektív biztonság rendszerében.

A kollektív biztonság modellje, s máris a multilaterális együttműködés egyik iskolapéldájánál vagyunk, megtalálható az ENSZ-nél, amely szervezet az „egyetemes részvételen, a béke oszthatatlanságán, az automatikus fellépésen, a cselekvőképesség meglétén, az együttműködésen, az agresszió egyértelmű meghatározásán és a résztvevők aktív békevágán alapul”.⁵ Az idézett mondat egyes elemei régi, a II. világháború végén született értékeket takarnak, amelyek időtállóságához természetesen nem fér kétség. Ennek hatékonysága ellen hat azonban a nemzetközi szereplők semleges magatartása a válságkezelésben, illetve csak az egyedi érdeket előtérbe helyező, önkéntes részvétel, az önerőre való támaszkodás módszere.

Vitathatatlan tehát, hogy ahogyan az ENSZ megalakuláskor rögzítették, úgy a rendszerváltozás után kibővítették, majd a 21. század ezen időszakában újra aktuálissá vált átgondolni a multilaterális együttműködés megújításának mikéntjét.

A kollektív biztonsági rendszer tagjai együttesen segítenek, ha egy tagot, illetve tagokat a rendszer egy más tagja, tagjai fenyegetik. Erre tekintettel a kollektív biztonság befelé irányuló jelenség⁶ (szemben a kollektív védelemmel, ahol a fő veszélyforrást külső fél fenyegetése⁷ jelenti), saját tagjaira vonatkozik.

A fent leírt változó biztonsági környezetben megnő a kooperáció jelentősége, amelyben az ENSZ-en túl például az EBESZ-nek fokozott szerepe van. Napjaink válságkezelésében a nemzetközi szereplők közötti együttműködés mélyítésének a módszere egyben eszköze is a „puha biztonság” további erősítésének. Ennek okán szükséges a különböző konfliktusok, válságok és a válságkezelési mechanizmusok értékelése, különösen az azokat működtető szereplők alapos ismerete (például EBESZ) a biztonságelméletek adta keretek között, amelyek jelentős hatást gyakorolnak az európai biztonsági architektúrára, azon belül Magyarország biztonságára is.

A különböző kihívásokra vannak (félkész) válaszok, de nagyszámú szereplő által, hosszú időre elfogadott megoldást egy ideje nem látunk. Elmondható, hogy

⁵ TISOVSZKY 1997: 9.

⁶ Kislexikon 2012: 95.

⁷ Kislexikon 2012: 95.

ez kellő indokot jelent a megoldások tudományos kutatására, a változó biztonság-felfogás elemzésére. Arról nem is beszélve, hogy bármilyen megközelítésű is lesz a válasz, az közvetve vagy közvetlenül részévé válik a biztonság tágabb értelmezésének. Mondhatjuk, hogy új paradigma alakul vagy paradigmák születhetnek, változó világrendben, változó európai biztonsági környezetben.

Az egységesülő Európa jövőbeli egyik legfontosabb területe a (szociális) párbeszéd intézményi kiépítése lehet. Azt gondolom, hogy annak hiánya vagy elhanyagoltsága biztonsági kockázatot rejt. Ezt a „puha biztonság” módszert vizsgálataim alapján egyben eszköznek is tekintem a nemzetközi szereplők közötti érdekellentétek megoldásában.

A kérdés az, hogy a globális világ közössége az anarchikus nemzetközi világrendben az államon kívül a különböző nemzetközi szereplők (kultúrák, régiók, nemzetközi szervezetek, intézmények) számára milyen együttműködést szolgáló keretet tud adni, hogy ez a párbeszédeszköz elsődleges legyen.

A kollektív biztonság modellje az „egyetemes részvételen, a béke oszthatatlanságán, az automatikus fellépésen, a cselekvőképesség meglétéén, az együttműködésen, az agresszió egyértelmű meghatározásán és a résztvevők aktív békevágán alapul”.⁸ Úgy tűnhet azonban, hogy ennek hatékonysága ellen hat a semleges magatartás, illetve a csak az egyedi érdeket előtérbe helyező, önkéntes részvétel, az önerőre való támaszkodás.

Henry Kissinger álláspontja szerint „a világrendet nem lehet kikényszeríteni, hanem türelmes, alapos munkával kell kialakítani”. Továbbhaladva e gondolat mentén bármilyen „világrend” csak akkor képes fennmaradni, ha a benne élők elfogadják azt (vezetők, polgárok, szervezetek egyaránt), továbbá a „rend és szabadság” fogalmának kölcsönössége valóban létezik.⁹

A kisebb-nagyobb földrajzi régiókban élők kulturális értékei, szokásai, érdekei minél egységesebbek, annál könnyebb az együttműködés, akár a konszenzus is. Ezek a csoportok, egyben „biztonsági közösségek”, ahol az állam megtartja szuverenitását, és belső jogi normáinak nemzetközi „kifejezésével” vesz részt a nemzetközi interakciókban.

A „biztonsági közösségek” állami szereplőit figyelembe véve, Hans-Peter Martin és Harald Schumann álláspontja szerint, ha a kormányok a jövőt érintő „egzisztenciális kérdésben” többre már nem képesek, mint csupán arra, hogy a transznacionális gazdaság túl hatalommal bíró objektív kényszereire mutassanak, bármiféle politika

⁸ TISOVSZKY 1997: 9.

⁹ KISSINGER 2016: 16.

csupán a tehetetlenség színjátékává dermed. [...] A globalizáció pedig a demokrácia csapdájává válik.”¹⁰

A nemzetközi rendszerben az államok kölcsönös függőségben vannak, a gazdaságilag és katonailag legerősebb államok nem képesek egyedül a saját, de különösen nem az egész világ biztonságáról gondoskodni. Világunk jó ideje teljes egészében átalakulóban van.

Ennek azonban az ellentétére is van példa, például Alexis de Tocqueville szerint „a társadalmi konfliktusok eltűnnek egy olyan központosított államhatalom túlnyomóvá válásával, amellyel egyetlen csoport sem képes szembeszállni”.¹¹

A biztonsági tanulmányok jelenlegi kutatásaiban a konfliktusok elméleti kutatása az egyik leggyorsabban fejlődő terület (megoldások keresése, azok eszközei, lehetősége; rugalmas megközelítési lehetőség; a civil szféra bevonása stb.). Ebben nagy szerepe van a regionális szervezetek mellett működő kutatóműhelyeknek. Példaként említeném az EBESZ-t, ahol már a 2017-es osztrák elnökség idején az elnökségi feladatok célkitűzéseit segítette egy ilyen műhely. (Az osztrák elnökségi célok egyike a radikalizálódás visszaszorítása volt, az eredményes munkához szükség volt az indítékok feltárására, így a fiatalok körében sok és sokféle felmérést végeztek. Az okok feltárását, illetve az adatok értékelését a megoldások módszérének és eszközeinek megválasztása érdekében tudományos szintű feldolgozás keretében oldották meg.)¹²

Az új típusú kihívások között egy konfliktus negatív megítélésének alapja általában a történelmi tapasztalat, mert válságok, háborúk kísérik az emberiség történelmét, s ezek negatív tapasztalatként halmozódtak fel az emberiség kollektív élményei között. Ezt a nézetet képviseli például Klaus von Beyme német politológus.¹³ A konfliktus a társadalomtudományokon belül sokféleképpen megközelíthető fogalom, jól tetten érhető ebben is az interdiszciplináris törekvés. Egyszerre használja a pszichológia, a filozófia, a szociológia, a politológia, a nemzetközi kapcsolatok elméletének fogalmait és vizsgálati módszereit is. Ezt a megközelítést veszi alapul a biztonsági tanulmányok tudományterület is.

A konfliktusokat leíró, jellemző elméletektől a teoretikus elemzéseken keresztül egészen az esettanulmányokig a vizsgálatnak sokféle szintje létezik, így

¹⁰ MARTIN-SCHUMANN 1998: 20.

¹¹ TOCQUEVILLE 1983: 220.

¹² Erre vonatkozóan részletes elemzés született *Az osztrák elnökség önértékelése* címen, amelyben az EBESZ különböző dimenzióit érintő, az osztrák elnökségi időben történtek vannak számba véve. További részletekért és a megoldási lehetőségekért lásd MÖSTL–STARL 2017: 48–50.

¹³ További részletek VON BEYME 2001.

valószínűsíthető, hogy a használt konfliktusfogalom tartalma változásokat mutat. „A konfliktusok keletkezési helye az emberi gondolkodás – állítja Matus János. – Minden erőszakos cselekményt megelőz egy gondolkodási folyamat az érdekek azonosságairól vagy különbözőségeiről, az értékek harmóniájáról vagy ellentétéről. Ennek a gondolkodási folyamatnak az eredményei akkor is hatást gyakorolnak a cselekvésre, amikor azok látszólag meggondolatlanul következnek be.”¹⁴

Érdekek, értékek – biztonság, közbiztonság

A biztonságfelfogás változásának vizsgálata szükségessé tesz egy kis kitérőt, mert nem hagyható figyelmen kívül az érték és az érdek fogalmi és tartalmi tisztázása sem. Ezek alapvető vizsgálati elemek, amelyek gyakran összeütközésben vannak az egyének, a csoportok és az állam mindennapi kapcsolataiban. Ennek oka, hogy a különböző szereplők alapvető értékei lényegesen eltérnek egymástól, s így az érdekek érvényesítése során feszültségek, illetve viták alakulhatnak ki. Ennek következtében a gondolkodás szintjén kialakult konfliktusok teremtik meg a lehetőségét a cselekvés szintjén megjelenő konfliktusoknak, vagyis az erőszaknak. Így a biztonság észlelése mind objektív, mind szubjektív oldalról hiányként jelenik meg.

A konfliktuselméletekben általánosan elfogadott, hogy az érdek és/vagy az értékek ütközését tekintik a konfliktus alapjának. Ez a megállapítás a társadalmi szektor vizsgálatánál különösen igaz, hogy csak egy-két példát említsék: egy-egy szervezeten belüli konfliktus gyakran köthető az úgynevezett döntési folyamatokhoz; a társas érintkezésben gyakran előfordulnak például szerepkonfliktusok. De a kiváltó okok is sokfélék lehetnek, adott konfliktus például különböző nézetek, ideológiák, értékek miatt is kialakulhat.

A konfliktuselméletek adta ismeretekre építve a válság, a konfliktus tetőpontja, annak „összesűrűsödése” Ágh Attila¹⁵ szerint ugyanakkor nehezen különíthető el magától a konfliktustól. Deák Péter például a biztonság szempontjait figyelembe véve határozza meg a válságot: „a válság tisztázatlan kimenetelű helyzet, valamennyi biztonsági tényező tekintetében. Ez a veszély aktivizálódásának első, de nem visszafordíthatatlan fázisa.”¹⁶

A veszélyérzetnek, a fenyegetettségnek általában valós okai vannak, minde mellett meg kell különböztetnünk az objektív és a szubjektív biztonságot, azaz

¹⁴ MATUS 2008.

¹⁵ ÁGH 1992: 114.

¹⁶ DEÁK 1997: 16.

a biztonság valóságos és észlelt oldalát. A szubjektív biztonság fogalma némi magyarázatot kíván, ugyanis olykor alkalmat adhat hibás észlelésre, s ebből adódóan indokolatlan félelem kialakulására. Tény, hogy az esetek többségében a „valóságos” biztonság nem esik egybe az „észlelt” biztonsággal. Ráadásul az objektív megközelítés csak első pillantásra tűnik „biztonságos” megítélésnek. Ennek az egyik oka, hogy egyetlen biztonságelmélet sem tudott olyan mércét alkotni, amellyel egyértelműen megállapítható lenne, hogy a felmerülő kérdés tényleg fenyegetés, vagy sem. Van néhány kivétel, így például ha a biztonság szektorelmélete alapján az öt szektorra gondolunk, azon belül is a katonai, illetve a politikai aspektusok pontosan kivételek (ha például ellenséges harckocsik lépik át az adott ország határait – a fenyegetés nyilvánvaló).

A másik ok, hogy a biztonság mindig a jövőről szól, azaz Laurence Martin szavaival: „a biztonság a jövőbeli jólét biztosítása.”¹⁷ Ez természetesen tökéletes lenne, ha minden állam, közösség, csoport, egyén ugyanúgy látná a fenyegetettség küszöbértékét. Meg kell említeni azt is, hogy adott esetben a szubjektíven érzékelt fenyegetés is biztonsági kérdéssé válhat, ha a kormány meggyőzi a lakosságot, hogy adott probléma megoldása rendkívüli intézkedéseket követel. Ebből az következik, hogy a biztonság „megteremtése” (biztonságiasítás)¹⁸ politikai folyamat, s nem a tudományos vizsgálatok mondják ki róla, hogy az biztonságpolitikai kérdés-e. Ugyanakkor – mint ahogyan a szerzőt is e cél motiválta – a szakember felelőssége az, hogy a jelen eseményeinek a biztonsággal kapcsolatos összefüggéseit feltárja, bemutassa a társadalom tagjai számára azért, hogy az érintettek biztonságpercepciói ne kerüljenek irreális távolságra az objektív biztonságtól, azaz a valóságtól.

Ezeket figyelembe véve az elemzők három kérdést mindig szem előtt tartanak, azaz hogy a társadalomban hol jelenik meg a biztonság hiánya, milyen formában, s azt hogyan éli meg az egyén. A jó válaszokhoz remek lehetőség a biztonsági tanulmányok témái között kb. a 2000-es évekig csak rendészeti kérdésként definiált közbiztonság kérdése, amely vitathatatlanul a biztonság szerves része.

Maga a fogalom:¹⁹ a „köz” biztonsága, vagyis az állampolgárok mindenkori közbiztonságérzete, amely általában szubjektív, ugyanakkor ezt a szubjektivitást jellemzően a közbiztonságérzetet befolyásoló objektív események és állapotok

¹⁷ BUZAN 1999: 84.

¹⁸ GAZDAG–REMEK 2019: 24–26.

¹⁹ A közbiztonság fogalmának tartalmi változatosságára vonatkozóan sokféle irodalom áll az érdeklődők rendelkezésére, álljon itt néhány példa a teljesség igénye nélkül: Bíró Gyula, Cserép Attila, Finszter Géza, Szabó András írásai s a *Belügyi Szemle* mint a kérdéssel foglalkozó szakmai folyóirat.

határozzák meg. „[...] olyan közállapot, társadalmi rend, amelyben mind az állami, társadalmi, gazdasági szervek jó hírnevét, vagyonát, valamint az állampolgárok életét, testi épségét, személyes szabadságát, anyagi javait mindenki tiszteletben tartja és azt az állam – erőszakszervei útján – szavatolja.”²⁰

A közbiztonság, a társadalmi biztonság értelmezéséhez még egy adalék Andrén Nils²¹ megfogalmazása, miszerint „a biztonság azt a belső szabadságot jelenti, amely lehetővé teszi politikai döntések meghozatalát még egy külső agresszor nyomása alatt is”.²²

A biztonságfelfogás változásának vizsgálatához még egy kulcskérdésről nem feledkezhetünk el: mi minősül valójában biztonsági kérdésnek? Ennek megállapítása jelentősen függ az egyéni észleléstől, érzékeléstől (percepció). Bár nemcsak egyéni percepció létezik, hanem közösségi-társadalmi is, mind a két esetben az érzékelés lehet vélelmezett vagy csak elképzelt elemekre épülő.

A közbiztonság vizsgálata sajátos területe a biztonsági tanulmányoknak, a posztbipoláris időszak terméke. A közbiztonság társadalmi szükséglet, benne élünk. Finszter Géza szerint „nem anyagi jellegű, nem ragadható meg tárgyiasult fizikai jelenségként”. Minőségét valóban nagyban meghatározza, mint ahogyan erről már írtam, a közvélemény arról alkotott vélekedése (szubjektív biztonság). „A közbiztonság objektív tényeit a bűnügyi statisztikák próbálják visszatükrözní, több-kevesebb sikerrel, ui. [...] a latencia nagysága a statisztikákban szereplő adatoknak akár háromszorosa is lehet.”²³

Összegzésként a biztonság természetrajza

Az új típusú kihívások, kockázatok sok és sokféle kontextusban utalnak, kapcsolódnak a biztonság fogalmához, s ahogyan a bevezetőben szó esett róla, mára már kibővített értelmezése használatos. Jelen összegzés inkább rövid áttekintése annak a komplex rendszernek, amely rávilágít arra, hogy egy jó elemzés megkívánja a különböző szektorok szétválasztását, de a valóságban ezek elválaszthatatlanok, szervesen összefüggnek egymással.

Barry Buzan a koppenhágai iskola vezető kutatóival együtt kidolgozta a már korábban említett, a biztonság legalább öt szektorra elkülöníthető biztonságfogalmát. Ez a katonai, a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a környezeti szektor,

²⁰ BÍRÓ 2011.

²¹ Prof. Andrén Nils svéd politológus.

²² GAZDAG 2011: 19.

²³ FINSZTER 2007: 261.

amelyeket csak elméletben lehet szétválasztani, a gyakorlatban egyik sem „létezik” a másik nélkül. Az alábbiakban minden területről a teljesség igénye nélkül annyi információt adok közre, amennyi a biztonságfelfogás eddig említett kérdéskörét még jobban megvilágítja.

A katonai szektor: ez az a terület, ahol az állam a vizsgálat tárgya, s ez képviseli a hagyományos, realista²⁴ percepciót. Ebben a szektorban az állam legfontosabb célja területe, légtere és a lakosság védelmének a megteremtése. Ez utóbbi bizonyos helyzetekben nagy hatást, nyomást gyakorol a szubjektív biztonságra. Természetesen figyelembe kell venni azt az alapvető változást, amely a 21. században már érezhető, hogy a haderőket a nemzetközi biztonság erősítésére humanitárius intervenciókban és válságkezelési tevékenységben egyre többször alkalmazzák.

A politikai szektor: a politikai biztonság vizsgálja az államok, a kormányzati rendszerek és az ezeket legitimáló ideológiák szervezeti stabilitását. Itt a fenyegetés az állami szuverenitást veszélyezteti, jöhet szélsőséges politikai nézeteket valló csoportoktól belülről, de akár nemzetek feletti jelleget is ölthet, illetve veszélyforrás lehet a gyenge vagy bukott állam, ahol nincs belső szuverenitás, nincs legitim erőszak-monopólium sem.

A gazdasági szektor: ez a szektor garantálja mindazt, ami a társadalom jólétéhez és az állam elfogadható szinten tartásához szükséges – erőforrásokat, pénzeszközöket és piacokat. Összetett terület, nehéz egyértelműen megnevezni az itt jelentkező fenyegetéseket, de az biztos, hogy a nemzetközi gazdasági folyamatokban, külkapcsolatokban jelentkező zavar negatív hatással van az összes többi szektorra. Például a 2008–2009. évi globális pénzügyi válság, illetve következményei a fenntarthatóságot veszélyeztették, egzisztenciális fenyegetettséget is jelentettek. (A válság kommunikációjának társadalmi bizonytalanságot fenntartó, olykor téves értelmezéséből adódó szubjektív biztonságot befolyásoló hatásaival lehetett szembesülni, ebben különösen a média jelentős szereplő.)

A társadalmi szektor: miután e területet már több helyen (lásd fent) érintőlegesen bemutattam, a továbbiakban a gyakorlati példák illusztrálják a témával összefüggő jellemzőket. A korábban jellemzett identitáskérdésen túl a migráció (többféle biztonsági kockázat, fenyegetés jeleníthető meg e területen) jelenségét emelném ki.

A 21. század egyik legnagyobb biztonsági kihívása éppen a nyugati típusú társadalmakban fellelhető probléma, a migráció,²⁵ s velejárói, azaz például a bevándorlók

²⁴ A témában bővebben lásd MATUS 2005 (a tartalomjegyzék világos eligazítást nyújt az érdeklődő számára), illetve GAZDAG 2011 vonatkozó fejezeteit.

²⁵ A „migráció” szó alatt a következőt értem: „A társadalomtudományok, a népmozgalommal kapcsolatos elemzések, a vándorlás vagy az ezzel azonos értékű migráció fogalmát a lakosság

hiányzó integrációja, az úgynevezett „párhuzamos társadalmak”²⁶ kialakulása okoz sok gondot. Ennek a problémának mind nemzetközi szinten (például arab vagy zsidó nézőpontból a palesztinai helyzet), mind hazai szinten (például nagyvárosokban) már jókora irodalma van, ami igazolja a vele való foglalkozás szükségességét.

A migráció összetett jelenség, amelynek van előnye és velejárói is. Ez utóbbiak köz- és nemzeti biztonsági kockázatot is magukban rejtnek.

A társadalmi kérdések között foglal helyet még a haramiaállamok és a bukott államok helyzete, a szervezett bűnözés és a terrorizmus problémája, a járványok kialakulásának, terjedésének témája is. Az e területekről származó fenyegetettség érzékelése szubjektív, olykor pánikkeltő hatású, amiben nagy szerepet kap a média is. Természetesen a probléma kezelése (megelőzés vagy utókezelés), elhárítása a Nemzeti Biztonsági Stratégiára²⁷ épül. Magyarország esetében az 1989-es esztendő vízválasztó, ugyanis hazánk kibocsátó országból a migránsok célországává vált.²⁸

A környezeti szektor: ez a szektor alapvetően a környezeti gondok miatt jelenthet biztonsági kihívást, ugyanis a természetes környezetben bekövetkezett változások közvetlenül érintik az emberek, a társadalom életkörülményeit. A környezetben történt károsítások eredményes kezelését gyakran akadályozza, megakadályozza az, hogy a javító intézkedések érezhető hatása sokszor csak hosszú távon jelenik meg. Gond továbbá, hogy az okozó nem biztos, hogy azonos a kárvallottal. Ráadásul a napi politikai gyakorlat sem számol mindig adott intézkedés hosszú távú környezetszennyező hatásaival. Egy azonban biztos, ma a kérdés kezelése nem csak a környezetvédelemben merül ki, hanem nemzetközi, európai uniós és hazai szinten is a fenntarthatóság lett az elsődleges cél.

Sokféle környezeti ártalommal, szennyezéssel találkozhatunk, de a 21. században biztonságpolitikai megfontolásból a föld (értem ez alatt a termőtalajt), a víz, az energetika területe, a velük való foglalkozás stratégiai kérdés lett. Elsőként rögtön kiemelendő, hogy számos ország gazdasági boldogulását akadályozza a földkérdés problémája: a talaj erodálódása, az öntözött földek szikesedése, a mezők

országokon belüli helyváltoztatásának, vagy a lakosság egyik országból a másikba történő vándorlásának, áttelepülésének, azaz a népesség térbeli mozgásának leírására használt fogalom. Megkülönböztetünk belső, illetve külső – nemzetközi – migrációt. Legális és illegális formát.” (LUKÁCS–KIRÁLY 2001: 27.)

²⁶ Példák a nemzetközi szintre Nyugat-Európában: Körkép 2013.

²⁷ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

²⁸ További információkért lásd Hárs Ágnes (például *Népességmozgások Magyarországon, a XXI. század küszöbén*), Feischmidt Margit (például *Multikulturalizmus: kultúra, identitás és a politika új diskurzusa*), Szabó A. Ferenc (például *A migráció biztonságpolitikai jelentősége az EU bővítése tükrében*) írásait.

túllegeltetése, az erdők kiirtása, a városok, ipartelepek terjeszkedése. Az ENSZ Környezetvédelmi Programjának számításai szerint a 90-es években a termőterületek (öntözetlen területek) 70%-a sivatagosodott el.²⁹

Hasonló gondot okoz az ivóvíz kérdése is, amelyből egyre kevesebb van, s ha van, akkor azt is veszélyezteti az elszennyeződés. Az egy főre jutó évi 1000–2000 köbméter vízellátású országokat általában vízszegénynek, az 1000 köbméternél kevesebbel rendelkezőket pedig vízhiányosnak nevezik. (A 90-es évek elejére 26 ország kb. 230 millió lakossal az utóbbi kategóriába tartozott.)³⁰

Mind a vízforrások, mind a talaj folyamatos romlását csak fokozzák az éghajlati változások. Nem kívánom az üvegházhatást, a légkör egyensúlyának felbomlását részletesen vázolni, csupán a következményeket szedem sorba. A következmények számosak lehetnek: növekszik a szárazságtól sújtott terület, emiatt csökken a termés, nő az élelmiszerhiány, a falvakban élők beáramlanak az egyébként is zsúfolt (nagy)városokba, ahol a munkahelyért való küzdelem felszínre hoz bizonyos ellenszenvet a befogadó közösség részéről. Az így kialakult helyzetben a lakosság egyre növekvő számban lesz munkanélküli. 1995-ben Koppenhágában a Szociális Világszűcs³¹ résztvevői³² elismerték, hogy a szegénység, a munkanélküliség, a társadalmi szétesés nagy befolyással van a biztonság kérdésére. Ez a mai napig tartó folyamat, s a jelenlegi adatok³³ alapján a döntéshozók nehéz feladat előtt állnak.

A harmadik terület, amelyet említettem, az energiabiztonság területe, amely nemcsak az államok közötti térben jelentős, hanem az átlagember életére igencsak

²⁹ További adatok: RENNER 1997. A világ helyzete sorozatban a washingtoni Worldwatch Institute kutatócsoportja minden évben jelentést tartalmazó kiadványt ad ki a Föld környezeti helyzetéről.

³⁰ RENNER 1997: 133.

³¹ World Summit for Social Development Copenhagen, 1995: www.un.org/esa/socdev/wssd/text-version.

³² 117 ország állam- és kormányfője, kiegészítve 69 ország minisztereivel, elfogadta a Koppenhágai nyilatkozatot a társadalmi fejlődésről és a cselekvési programról. Igaz, ez általános irányelvekre épül, csak keret, de ehhez sok és sokféle program, projekt csatlakozik, tehát az érintett kormányok döntésén múlik ezek tartalommal való megtöltése. *Alapvető tények az ENSZ-ről* 2013: 200.

³³ *Alapvető tények az ENSZ-ről* 2013: 287–288. „Több mint 175 millió ember – beleértve a migráns munkavállalótól, a menekülteket, a menedékkérőket, az állandó bevándorlókat és másokat – olyan országban él és dolgozik, amely különbözik szülőhelyétől, és eltér az állampolgársága [...] 2010-ben a Globális Migrációs Csoport (12 ENSZ intézmény, a Világbank, és a Nemzetközi Migrációs Szervezet) mélységes aggodalmát fejezte ki a nemzetközi migránsok emberi jogai miatt rendhagyó helyzetekben és felszólított minden államot biztosítsák azokat [...] mozgásuk elő megvalósításukat a migrációs folyamat valamennyi szakaszában.” A feladat adott, a kérdés, hogy hogyan tudnak a nemzeti kormányok eleget tenni, ahol társadalmi feszültség, idegenellenesség alakult ki például a menekültek miatt.

nagy mértékben közvetlenül is kihat, hiszen minden háztartást érint például a gázáremelkedés, illetve minden autótulajdonosnak fontos a benzinárak alakulása.

Összefoglalva a változó biztonságfelfogás jellemzőit, illetve az öt szektorális vizsgálati módszert elmondható, hogy bármelyik területen lehet olyan fenyegetés, amely az egzisztenciális létet veszélyezteti. Tehát a lakosság a biztonságpolitikai koncepciók és a gyakorlatban történt intézkedések legfőbb célcsoportja. Itt van óriási felelőssége a politikai döntéshozónak, hogy a szakemberek által a biztonságról folytatott párbeszéd új eredményeit, kidolgozott koncepcióit, struktúráit ismerje, s használja. Így talán megakadályozhatóvá válik „a reál- és aktuálpolitikai megközelítésben a rövidlátás, s csökkenthető az új biztonsági dilemmák kialakulása”,³⁴ mert szerepet játszhatott ebben éppen a téves percepció, azaz a szubjektív biztonság elszakadása az objektív biztonságtól.

Felhasznált irodalom

- ÁGH Attila (1992): *Konfliktusok, háborúk*. Budapest: Zrínyi.
- ALAPVETŐ TÉNYEK AZ ENSZ-RŐL (2013). Budapest: MENSZT.
- BÁNFI Bianka (2016): Az Egyesült Államok külpolitikai fordulata az Obama adminisztrációk alatt. *Biztonságpolitikai Szemle*, 9(2), 1–16.
- BÍRÓ Gyula (2011): A közbiztonság és közlekedésbiztonság egyes kérdései, különös tekintettel a baleset-megelőzésre. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 12. 89–103. Online: <http://www.pecshor.hu/periodika/XII/birogy.pdf>
- BUZAN, Barry (1999): A nemzetbiztonság problémája a nemzetközi kapcsolatokban. In Frank N. TRAGER – Stephen M. WALT – Barry BUZAN – Robert JERVIS: *Biztonságpolitikai Szöveggyűjtemény*. Ford. Ádám Péter, Demeter György, Szabó Ferenc. Budapest: ZMNE, I. 71–98.
- LUKÁCS Éva – KIRÁLY Miklós szerk. (2001): *Migráció és Európai Unió*. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium.
- DEÁK Péter (1997): A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk. *Védelmi Tanulmányok*, 1997/3, 3–26.
- FINSZTER Géza (2007): Közbiztonság és rendvédelem. In DEÁK Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest: Osiris, 261.
- GAZDAG Ferenc (2011): *Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika*. Budapest: ZMNE.
- GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2019): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest: Dialóg Campus.
- KISLEXIKON (2012). *Nemzet és Biztonság*, 5(2), 95–96.
- KISSINGER, Henry (2016): *Világrend*. Ford. Kállai Tibor, Pataky Éva. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Körkép (2013): A párhuzamos társadalmak ütközése – Zavargások Nyugat-Európában. *Körkép.sk*, 2013. május 30. Online: <http://korkep.sk/cikkek/kulugyek/2013/05/30/a-parhuzamos-tarsadalmak-utkozese-zavargasok-nyugat-europaban>

³⁴ GAZDAG 2011: 25.

- MARTIN, Hans-Peter – Harald SCHUMANN (1998): *A globalizáció csapdája*. Ford. Szmodits Anikó. Budapest: Perfekt.
- MATUS János (2005): *A jövő árnyéka – nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*. Budapest: Pesti Csoport.
- MATUS János (2008): A katonai gondolkodás új irányzatai. *Hadtudomány*, 2008/1, 83–94. Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2008/1_2/083-095.pdf
- MÖSTL, Markus – Klaus STARL (2017): *Independent Evaluation Report on the Occasion of the Austrian OSCE Chairmanship 2017*. Graz: ETC.
- RENNER, Michael (1997): *Nemzetbiztonság – humánbiztonság*. Budapest: Föld Napja Alapítvány.
- STONE, Marianne (2009): Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *Security Discussion Papers Series 1*. 2009/tavaszi. Online: http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf
- TISOVSZKY János (1997): *Az ENSZ és a békefenntartás*. Budapest: MENSZT.
- TOCQUEVILLE, Alexis de (1983): *A demokrácia Amerikában*. Ford. Frémer Jusztina, Martonyi Éva, Miklós Livia, Nagy Géza. Budapest: Gondolat.
- VON BEYME, Klaus (2001): Culture in Politics and Governance – European Experiences. In Indra de SOYSA – Peter ZERVAKIS (szerk.): *Does Culture Matter? The Relevance of Culture in Politics and Governance in the Euro-Mediterranean Zone*. Bonn, Center for European Integration Studies, 31–37. Online: http://aei.pitt.edu/230/1/dp_c111_soyso.pdf